

**СЕКЦІЯ 7**  
**РОЗВИТОК ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА**  
**ВСЕСВІТНІЙ ІСТОРІЇ**

*Керівник секції: к.і.н., доц. Сапицька О. М.*

*Гусс К.С.,*  
*к.і.н., доцент кафедри конституційного права*  
*СНУ ім. В. Даля*  
*Боса Є. М.,*  
*студентка групи ЮІ-251м*  
*юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

**ВПЛИВ ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ**  
**НА ГЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ СЕЛЯН у 20-30-і рр. ХХ ст.**

Більшовицьке ставлення до жінок носило прагматичний характер, бо переслідувало мету забезпечити її активну участь у соціалістичному будівництві. “Розкріпачуючи” жінку, влада розробила унікальні соціальні проекти, зокрема, громадське харчування і позасімейне виховання дітей [1, 14].

Розпочата на початку 20-х рр. ХХ ст. робота по «розкріпаченню» жінки була продовжена в період перших п’ятирічок, у той же період розпочинається і політика суцільної колективізації [3, 3]. Радянська влада визначала соціальні ролі та сфери застосування активності жінок, намагалася нав’язати жінкам певний набір стратегій поведінки, сформувані нові потреби, пріоритети, смаки, будуючи певну ієрархію цінностей, норм, дозволених та офіційно схвалених практик побутового життя та дозвілля [11, 2]. Жіночі образи в пресі та літературі були важливою складовою політики соціального моделювання і виступали в якості трансляторів офіційної ідеології і вимог держави до суспільства [8, 1]. Нова влада намагалася підняти країну з руїн та одночасно мала на меті створення принципово нового суспільства. В контексті глобальних перетворень жінки були одночасно і необхідним ресурсом, і джерелом проблем [5, 10; 12, 12]. В резолюції 1-го Всеукраїнського з’їзду робітниць та селянок зазначалося, що жінки є „тим резервом, тією робітничою армією, яка необхідна для завершення боротьби за завоювання революції та побудови соціалізму” руками всього робітничого класу”. Жінки отримали разом з рівноправністю і обов’язок – активного та самовідданого служіння справі революції, поразка якої неодмінно мала призвести до закріпачення жіноцтва [8, 1].

Вилучивши зі знакового простору такі традиційні жіночі образи, як мати, господиня, вірна та віддана дружина, більшовицькі ідеологи запропонували нові зразки для наслідування. Домінантним у вказану епоху був образ так званої „активної жінки”, що виступала в різних іпостасях (учасниця революційної боротьби, жінка на громадсько-політичній роботі, жінка-керівник середнього управлінського рівня). Цей образ певною мірою однобічний, гіперболізована його соціальна функція [8, 3].

Досить часто подружнє життя розглядалося як перешкода на шляху жінки до суспільної активності та самовдосконалення. В багатьох біографіях активісток зазначається, що їх кар’єра почалась з розлучення з чоловіком, що намагався тримати її біля горщиків та плити [7, 6]. Жінка ставала повністю вільною, позбавляючись не лише від капіталістичної експлуатації, але й від гноблення чоловіка чи батька. Тобто, можна сказати, що в перші роки існування радянської держави були закладені основи конфліктних взаємин між чоловіками та жінками, характерні для зрілого радянського суспільства. Причина цього явища полягала в неготовності та небажанні переважної більшості чоловіків сприйняти наслідки політики емансипації, їх активному спротиві її проведенню.

У сільській родині батько завжди мав особливу відповідальність за майбутнє своїх синів та дочок. Для кожного батька було однозначним: якщо в сім’ї було багато синів, то треба збільшувати площу сімейного наділу, щоб кожен син мав свою спадщину; так само треба було наділити кожну дочку відповідним весільним посагом. Все це вимагало ретельної праці та багато часу протягом майже усього життя. З наступом колективізації всі ці звичаї було зруйновано. Чоловік не мав права вимагати збільшення земельного наділу для своїх синів, бо кожна сім’я могла мати тільки стільки, скільки наділила держава. Кожен батько мав відтепер обмежені можливості. [6, 6].

Українська сім’я у перші роки радянської влади, з одного боку, успадкувала попередній авторитарно-патріархальний стиль внутрішньо-сімейних відносин, а з другого, модернізувалася під впливом трансформаційних імпульсів нової держави. Вплив цілеспрямованої державної політики на сімейні структури і форми внутрішньо сімейних відносин відзначають практично всі дослідники. Радянська соціальна політика щодо інституту сім’ї завжди була обмеженою, не носила системного характеру. Інституційні інтереси сім’ї в державній діяльності спеціально не виділялись і не враховувались. Сімейна політика радянської влади будувалась на основі ідеології рівності (класової і статевої) і заперечення буржуазних форм шлюбу і сім’ї [2, 317].

Перші реформи радянської держави у сфері шлюбно-сімейних стосунків прискорили процес розкладу старої сім’ї патріархального типу: зниження народжуваності дітей, послаблення економічних зв’язків між партнерами,

посилення самостійності жінки. Жовтневий переворот 1917 р. юридично не знищив інституту сім'ї, але значною мірою політизував: визнання дійсними лише зареєстрованих шлюбів; заборона багатощлюбності (навіть для мусульман); невизнання церковного шлюбу [2, 317].

В Україні рівність чоловіків і жінок у політичних і громадянських правах уперше було закріплено в Конституції Української Народної Республіки 1918 р., у ст. 11: «Ніякої різниці в правах і обов'язках між чоловіком і жінкою право УНР не знає» [9]. Після прийняття Конституції УРСР 1937 р. питання про рівноправність чоловіків і жінок в радянській Україні вважалося вирішеним, у ст. 102 цієї Конституції проголошувалося надання рівних прав жінкам та чоловікам у всіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя, також перераховувалися заходи, які надавали можливість забезпечити виконання цієї статті [10].

У зв'язку з масовим відпливом населення з села та бурхливим процесом урбанізації в Україні дуже зросла кількість міських та різко зменшилась кількість сільських сімей. Із 30-х років і особливо в післявоєнні роки стала загрозливою реальністю тенденція старіння села, постійне зменшення в ньому кількості молодих сімей, їх дітності. [4, 3]. Оскільки послабилися функції сім'ї як домашнього виробничого колективу (вони якоюсь мірою збереглися здебільшого у сільській сім'ї), почав розмиватися і традиційний внутрісімейний розподіл обов'язків. Він уже ґрунтується не стільки на статеві-вікових засадах, скільки на особистих якостях членів сім'ї і на мірі зайнятості їх у суспільному виробництві, навчанні. Жінка як і чоловік, працювала на виробництві, вносячи значну частку до сімейного бюджету. Водночас вона переважно залишалася господинею дому, головною розпорядницею сімейного бюджету. У зв'язку з цим і роль глави сім'ї, яка здебільшого традиційно зберігалася за чоловіками, була часто лише номінальна. [4, 7]. Наша наука ще має сказати, в що обійшлися українській сім'ї політика "воєнного комунізму", насильна колективізація, голодомори, війни, наступ войовничого атеїзму, сталінські та брежнєвські репресії, русифікація, зворотний ефект так званого розкріпачення жінки і зрівняння її у правах з чоловіком, «павликоморозівська» орієнтація виховання дітей та ін. Сказати це треба не лише в ім'я "Історії-правди", а й для пошуку засобів стабілізації, зміцнення й оздоровлення сучасної української сім'ї. Одним з таких засобів може бути пізнання і використання кращих надбань багатовікового досвіду сімейно-побутової культури українського народу [4, 3].

Розвиток капіталізму, проникнення породжених ним економічних відносин у народне середовище істотно позначилися і на характері внутрісімейних звичаїв і взаємин. Посилилися приватновласницькі інтереси, прагнення до економічної незалежності, зиску, а з ними – нерідко і нехтування звичаєвих морально-

етичних норм, якими освячувалися традиційні внутрісімейні стосунки, витіснення патріархальних засад у взаєминах дітей з батьками [4, 9].

Таким чином, ми встановили, що у 20-30-і рр. ХХ ст. радянська влада проводила ряд заходів для втягнення жінок у соціалістичне будівництво. Була потрібна робоча сила, тому жінки всіляко звільнялися від своїх прямих обов'язків. Для цього була створена мережа закладів по догляду за дитиною – ясла, дитячі садки і т.п. Поширеними були заклади загального харчування. Можна сказати, що деякою мірою ці заходи мали позитивне значення. Негативним проявом впливу радянської влади було знівелювання сімейних цінностей, чоловік часто зображувався у негативному світлі. Це все призводило до збільшення кількості розлучень та поступово стало однією з причин демографічної кризи, якій ми не можемо дати ради і зараз.

### *Література:*

1. Діяльність культурно-освітніх закладів в українському селі в 1924-1928 роках // Український селянин, 2003. –Вип.7.
2. Кукса Н. Г. Культурно-освітній розвиток українського селянства в період українізації: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Н.Г. Кукса; Черкас. нац. ун-т ім. Б.Хмельницького. – Черкаси, 2005. – 20 с.
3. Ленін В. Соціалізм і релігія // Повне зібрання творів. – 5-е вид. – К., 1970. – Т. 12.
4. Лях С. Село відоме і невідоме [Електронний ресурс] / С. Лях. –Режим доступу: [http://history.org.ua/JournALL/jittia/jittia\\_2010\\_1\\_1/21.pdf](http://history.org.ua/JournALL/jittia/jittia_2010_1_1/21.pdf).
5. Макарчук С. А.Режим та етикет харчування, основні харчові забобони. [Електронний ресурс] / С.А. Макарчук – Режим доступу: <http://ukrlibrary.com.ua/books/16/3/12/1204.html>.
6. Новохатько Л. Проблеми соціально-економічного і культурного розвитку України в контексті національної політики (1920-1930-і рр. ХХ ст.). – К., 1998. – 320 с.
7. Терещенко Ю. В. “Нова радянська жінка” в Україні в 1920-х рр.: ідеальний образ [Електронний ресурс] / Ю.В. Терещенко. – Режим доступу: [http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_gum/znpkhnpu\\_ist/2008\\_32/20.html](http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_ist/2008_32/20.html).
8. Суспільно-виховне значення свят (на матеріалах першої половини 20-х рр. ХХ ст.)// Наука і освіта 2005. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – Т. 18 “Історія України”.

9. Конституція Української Народньої Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>

10. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки(Із змінами і доповненнями, прийнятими на четвертій сесії Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання). (Із змінами, внесеними згідно із Законом УРСР № 1486-ІХ ( 1486-09 ) від 19.11.76, ВВР, 1976, № 48, ст. 448 ) – Режим доступу: [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/001\\_001](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/001_001)

### *Архівні матеріали*

#### **Державний архів Луганської області (ДАЛО)**

**Фонд Р-1168. Адміністративний відділ Старобільського окружного виконавчого комітету Ради робітничих, селянських та червоноармійських депутатів.**

#### **Опис 1.**

11. Справа 63. Інформаційний бюлетень № 27 ЦК КП(б) України щодо питань: роботи на селі, релігійного руху, національним питанням, діяльності сільпарторганізацій. 11.07.1925-20.07.1925. – 10 арк.

12. Справа 307. Протоколи засідання I окружного з'їзду робітниць та селянок, районних конференцій жінок. 25.09.1927-02.12.1927. – 24 арк.